

Wady PKB jako wskaźnik oceny poziomu rozwoju gospodarczego

Недостатки использования показателя ВВП для оценки развития экономики страны

Sergey A. Karganov

Akademia Morska w Szczecinie, Instytut Zarządzania Transportem,
Zakład Metod Ilościowych i Prognozowania, 70-507 Szczecin, ul. Henryka Pobożnego 11
e-mail: karganov@yandex.ru

Słowa kluczowe: produkcja globalna, bilans międzygałęziowy, system rachunków narodowych, PKB, mierzenie dochodu

Abstrakt

W artykule przeanalizowano przyczyny błędnego wykorzystania wskaźnika produktu krajowego brutto (PKB) przy ocenie wielkości i tempa wzrostu wytwarzanej w kraju produkcji. Z tych samych powodów wskaźnik PKB nie jest przydatny w ocenie efektywności prowadzonej w kraju polityki inwestycyjnej i innowacyjnej. Zaleca się zamianę wskaźnika PKB na wskaźnik dochodu krajowego brutto (DKB) i podaje się jego definicję.

Ключевые слова: валовой выпуск, межотраслевой баланс, система национальных счетов, ВВП, измерение дохода

Резюме

В данной работе приведены причины, по которым показатель валового внутреннего продукта (ВВП) нельзя использовать для оценки объёмов производства в стране или темпов его развития. Показано, что показатель ВВП не пригоден также для оценки эффективности и темпов реализации инновационной политики в стране, а потому должен быть заменён показателем валового внутреннего дохода (ВД). Приведено определение и особенности использования показателя ВД.

Wstęp

Prace prowadzone w ramach międzynarodowego projektu INFORUM¹ świadczą o tym, że społeczność ekonomiczna w ponad 150 krajach świata nie straciła jeszcze nadziei na określenie produktu krajowego brutto (PKB) na podstawie Systemu Rachunków Narodowych (SNA 93 lub po prostu:

SNA) opracowanego w 1993 r. w wyniku współpracy Organizacji Narodów Zjednoczonych i Międzynarodowego Funduszu Walutowego.

Wariant SNA 93 adaptowany przez kraje członkowskie Unii Europejskiej, jako Europejski System Rachunków Narodowych i Regionalnych (ESA 95 lub po prostu – ESA), stanowi międzynarodowy standard metodologiczny i rachunkowy dla krajów członkowskich UE, a w tym i dla Polski [2].

Według [2] schemat ESA jest przeznaczony do analiz i oceny:

- wzrostu PKB kraju ogółem i w odniesieniu do krajów członkowskich Unii Europejskiej;
- struktury gospodarki według rodzajów działalności (gałęzi), sektorów, importu i eksportu;

¹ Projekt INFORUM (Interindustry FORecasting at the University of Maryland) jest projektem współpracy specjalistów z dwudziestu krajów w dziedzinie międzygałęziowego modelowania i prognozowania. Rezultat tej współpracy w Rosji znalazł odzwierciedlenie w opracowaniu modelu RIM (Russian Interindustry Model) [1].

- struktury zasobów i aktywów finansowych według rodzajów aktywów, gałęzi i sektorów;
- specyficznych aspektów bankowości i finansów w gospodarce narodowej, roli rządu itp.

W ESA, jak i w SNA wskaźnik PKB wskazuje finalny wynik działalności produkcyjnej rezydentów w ciągu danego czasu i obliczany jest w cenach rynkowych. Produkcja finalna (PF) obejmuje wydatki gospodarstw domowych, instytucji rządowych i samorządowych, instytucji finansów i ubezpieczeń, instytucji niekomercyjnych oraz eksport.

Według punktu 9.25 ESA wyceny PKB (w cenach nabycia)², jako produktu finalnego, należy definiować na podstawie:

$$PKB = \text{spożycie}^3 + \text{akumulacja brutto}^4 + \text{eksport} - \text{import} \quad (1)$$

Dla zaliczenia wielkości PKB w ESA służą symetryczne tablice przepływów międzygałęziowych, analogiczne do ekonomiczno-matematycznej tabeli „Wejście–Wyjście” W. Leontiewa (tab. 1).

Tabela 1. Uproszczona symetryczna tablica przepływów międzygałęziowych (według rodzajów działalności)

Таблица 1. Упрощённая симметричная таблица межотраслевых поставок (по видам деятельности)

		Sekcje według PDK* 2007	Spożycie	Akumulacja brutto	Eksport	Razem
Sekcje według PDK* 2007	(1)	(1) Zużycie pośrednie (ZP)	(2) Spożycie (Sp.)	(3) Akumulacja brutto (Ak.b.)	(4) Eksport (Ex.)	(5) Razem wykorzystanie
Składniki Wartości Dodanej	(2)	Wartość dodana	–	–	–	–
Razem produkcja globalna (PG)	(3)	Razem produkcja globalna gałęzi	–	–	–	–
Import (Im.)	(4)	Import	–	–	–	–
Razem	(5)	Razem podaż	–	–	–	Podaż = Wykorzystanie

* Polska Klasyfikacja Działalności

² Cena nabycia (cena rynkowa) jest ceną faktycznie płaconą przez nabywcę za produkt w momencie zakupu (p. 3.06 w [2]).

³ Zużycie produkcji według gospodarstw domowych, instytucji rządowych i samorządowych, instytucji niekomercyjnych.

⁴ Nakłady zapasów materiałowych środków obrotowych. Nabycie pomniejszone o rozdysponowanie środków trwałych i aktywów o wyjątkowej wartości.

Należy odnotować, że w ramach realizacji rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (Dz. U. nr 251, poz. 1885), 1 stycznia 2008 r. weszła w życie nowa klasyfikacja rodzajów działalności (zwana dalej PDK 2007), wprowadzająca zmiany w międzynarodowej standardowej klasyfikacji rodzajów działalności ISIC Rev. 4 oraz standardowej klasyfikacji rodzajów działalności gospodarczych w UE NACE Rev. 2.

Warunkiem budowy bilansów międzygałęziowych (BMG) typu symetrycznych tablic (zwanymi dalej BMG „Wejście–Wyjście” albo BMG „W–W”) jest reguła tożsamości podaży i wykorzystania produkcji według jej gałęzi. Zatem według p. 9.06, b) w ESA dla każdej gałęzi powinien być spełniony warunek:

$$PG + Im = ZP + Sp. + Ak.b. + Ex \quad (2)$$

Uwag dotyczących błędności wymienionych definicji ESA jest stosunkowo niewiele. Jednak np. Leszek Zienkowski [3] zauważył, że:

- wydatki rządowej i samorządowej administracji centralnej i na obronę narodową traktowane powinny być jako zużycie pośrednie, a nie jako produkcja finalna⁵;
- przyjęć należałoby, zgodnie zresztą z obecnym głównym nurtem ekonomii, że na równi z kapitałem trwałym na rozmiary produkcji wpływa tak zwany kapitał wykształcenia oraz kapitał wiedzy. Dlatego nakłady kierowane na zwiększenie wszystkich tych rodzajów kapitału łącznie powinny być traktowane jako akumulacja, a ich zasób – jako zasób kapitału⁶;
- jakość rozliczeń wskaźników ekonomicznych w ESA byłaby wyższa, gdyby korzystać tylko ze źródłowych, tzw. twardych danych statystycznych⁷. Według GUS wielkość „szarej strefy” wynosi 10–12% wartości całego PKB [4].

Katarzyna Lada z kolei [5] zauważyła na przykładzie Chińczyków, że średnioroczny wzrost ich PKB w okresie 1979–2000 o 9,4% niewiele mówi o wzroście dobrobytu.

Oprócz tego z badań INSTRAW (1995) wynika, że wartość nieodpłatnej pracy gospodarstw domowych dla różnych krajów waha się między 30%

⁵ To powoduje, że wartość PKB jest zawyżona.

⁶ To powoduje odpowiednie zmniejszenie nakładów zużycia pośredniego (Sekcja M. Edukacja) i wzrost PKB.

⁷ Według SNA produkcja, która wymyka się z obserwacji statystycznej (tzw. „szara strefa”) powinna być teraz zaliczona do produkcji rejestrowanej przez rachunki narodowe.

a 60% wartości PKB. To też świadczy o niskiej jakości wskaźnika PKB.

Są jednak inne dowody bardzo poważnie świadczące o wadliwości wskaźnika PKB:

1. W ESA nie podaje się żadnych podstaw naukowych do rozdzielenia pełnej nomenklatury wytwarzanej produkcji w zakresie PG na produkcję dla ZP i PF.

Sami autorzy istniejącej metodyki wyjaśniają konieczność takiego rozdziału chęcią zapobieżenia „powtórnemu” obliczeniu wartości ZP w nakładach na wytworzenie PF, jednakże w optymalnym systemie produkcji społecznej nie istnieje taki rodzaj działalności, której wyniki (produkcja) nie cieszą się popytem. Wytwarzanie produkcji jest przy tym zawsze finalne, ponieważ odpowiada dokładnie zapotrzebowaniu, niezależnie od celu jej wykorzystania.

Biorąc pod uwagę powyższe, dzielenie wytwarzanej produkcji na ZP i PF, przyjęte w ESA, należy uważać za bezzasadne.

2. Jak zaznaczono w rachunku produktów (C0) 2006 (tabl. 61 w [4]), łączna wielkość podaży produkcji (przychodów) była równa łącznej wielkości jej wykorzystania (rozchodów), która wyniosła 2 731 971 mln PLN, w tym według wzoru (2):

$$\begin{aligned} PG + Im &= ZP + Sp. + Ak.b. + Ex \\ &= 2\,285\,044 + 446\,927 = \\ &= 1\,225\,013 + 856\,020 + 223\,162 + 427\,776 \quad (3) \end{aligned}$$

Stąd wynika, że wielkość PF albo prawdziwa wielkość PKB, jako produkcji koniecznej, wyniesie:

$$\begin{aligned} PKB &= 856\,020 + 223\,162 + 427\,776 = \\ &= 1\,506\,958 \text{ mln PLN} \end{aligned}$$

Jednak rozliczenie według wzoru (1) oraz danych rachunku produkcji (C1) 2006 (tabl. 62 w [4]) PKB wynosi 1 060 031 mln PLN.

Różnica w sumie 446 927 mln PLN przekłada się na tę część PF, która przeznaczona jest na pokrycie produkcji importowanej i dlatego nie może być wyłączona z wartości PF, jak to zaproponowano we wzorze (1).

Stąd więc wykorzystanie proponowanej SNA do obrachunku PKB według wzoru (1) doprowadzi do ciągłego zaniżania jego wartości. W 2006 r. to zaniżenie wynosiło 446 927 mln PLN albo 42,2% naliczonego PKB.

Niestety ten szkodliwy sposób zaliczenia PKB znalazł też odbicie w p. 2 art. 3 ustawy z dnia 26 października 2000 r. o sposobie obliczania wartości rocznego produktu krajowego brutto.

3. W komórkach: (1, 2), (1, 3) i (1, 4) modelu BMG (tab. 1) pokazano wielkości towarów i usług, odnoszących się do kategorii produkcji PF. Zgodnie z teorią wartości na rynku towarów i usług realizacja produkcji odbywa się przy równości kosztów niezbędnych do wytworzenia wymienianych rodzajów produkcji: nakładów pracy lub ich pieniężnego ekwiwalentu.

Jednakże BMG w ESA nie zawierają informacji o wartości produkcji poszczególnych gałęzi zużywających produkty PF, wielkości ich międzygałęziowych dostaw i dostaw dla wytwarzania produkcji ZP. Nie wolno przecież konsumować, nie wytwarzając!

Wynika z tego, że przedstawione w ESA modele BMG wyglądają inaczej, a ich wykorzystanie prowadzi do zaniżenia produkowanej w kraju PG co najmniej o wartość uwzględnianego PKB.

Nowa metodyka obliczania wielkości produkcji wytwarzanej w kraju powinna przewidywać:

- dołączenie do wytwórców produkcji (towarów i usług) grupy gałęzi, wchodzących w skład sektora Gospodarstwa domowe, sektora Organizacje niekomercyjne obsługujące gospodarstwa domowe i sektora Organy administracji państwowej w pełnym zakresie;
- klasyfikację rodzajów działalności gospodarczej i uwzględnienie wartości rynkowej produkcji wytwarzanej w kraju przez wymienione wyżej sektory i odzwierciedlenie w BMG wielkości konsumpcji i akumulacji wytwarzanej przez nie produkcji;
- zwiększenie wielkości wytwarzania gałęzi wykorzystujących produkcję importowaną do rozmiarów wytwarzania, zapewniających możliwość nabycia niezbędnej produkcji importowanej;
- zwiększenie o wartość dostaw eksportowych wielkości wykorzystania produkcji przez gałęzie – wytwórców tej produkcji.

4. Modele BMG typu przedstawionego w tabeli 1 oraz sposoby ich wykorzystania w ESA zawierają wszystkie wady ekonomiczno-matematyczne modeli W. Leontiewa opisane w [6, 7, 8] i dlatego nie powinny być używane dla obliczenia PKB i PG.

5. Modele BMG wykorzystywane w ESA nawet w tej postaci, w jakiej są przedstawione, świadczą o tym, że produkcja odnosząca się do kategorii ZP:

- jest częścią wytwarzanego w kraju bogactwa;
- powinna zaspokoić zapotrzebowanie społeczeństwa na towary i usługi różniące się od nomenklatury produkcji PF;

- wytwarzana jest wraz z produkcją PF, nie uczestniczy w wytwarzaniu produkcji PF i nie określa rozmiarów produkcji PF, a w rezultacie, tak, jak i produkcja PF, przedstawia sobą finalny wynik wytwarzania.

Ostatnie stwierdzenie zawsze wywołuje zdecydowany sprzeciw uznanych ekonomistów, którzy nie zgadzają się z odniesieniem produkcji ZP do kategorii produkcji PF, a także włączenia jej wielkości wytwarzania w wielkość PKB. Tak na przykład w publikacji [9, s. 160–161] z żalem zauważa się, iż „... wielu ludzi, niezbyt dobrze znających statystykę, często myli PKB z PG, określając PKB jako sumę wytworzonych przez gospodarkę towarów i usług. To poważny błąd, chociaż różnica między dwoma określeniami (prawidłowym i nieprawidłowym) zawarta jest tylko w jednym słowie – finalne”. I dalej: „Konieczność wprowadzenia w praktyki statystyczne takiego wskaźnika, jak PKB, można łatwo zademonstrować na prostym przykładzie. Przypuśćmy że gospodarka składa się tylko z trzech przedsiębiorstw, jedno z nich wytapia metal, drugie produkuje z tego metalu silniki, a trzecie – składa gotowe samochody. Nietrudno przekonać się, że sumując wartość produkcji wszystkich trzech fabryk, trzykrotnie uwzględnimy w końcowym wskaźniku wartość metalu: pierwszy raz jako wartość produkcji pierwszego zakładu, drugi – jako część wartości silnika i trzeci – jako wartość samochodu, który zawiera wartość silnika zrobionego z metalu. Jasnym jest, że taki wskaźnik będzie mało przejrzysty. Aby otrzymać obiektywną informację o procesie produkcji, powinniśmy albo uwzględnić tylko wartość samochodów, tj. finalnego produktu, lub odjąć od wartości produkcji zużycie pośrednie, otrzymując w ten sposób globalną wartość dodaną. W obu przypadkach mowa jest o PKB”.

Jednakże przytoczone obawy i zalecenia autorów podręcznika są absolutnie bezpodstawne.

Rozpatrzmy ten sam przykład. Załóżmy, że w zakładzie produkującym samochody wartość samochodu (100%) składa się z:

- 10% – wartość metalu (nadwozie i inne części metalowe),
- 20% – wartość silnika,
- 70% – wartość innych kompletnych materiałów i robót.

Założmy także, że zapotrzebowanie na samochody wynosi 100 umownych jednostek pieniężnych (u.j.p.), a zakłady wytwarzające metal i silniki wytwarzają swoją produkcję tylko w wielkościach niezbędnych do produkcji samochodów. Wtedy model optymalnego bilansu międzybranżowego

„Podaż–Popyt” produkcji (BMB „P–P”)⁸ dla tych trzech rodzajów wytwórczości przyjmie postać przedstawioną w tabeli 2.

Tabela 2. Optymalny BMB „P–P” dla trzech rodzajów wytwórczości w u.j.p.

Таблица 2. Оптимальный межотраслевой баланс (МОБ) «Производство–Потребление» («П–П») для трёх видов производств в у.е.

Produkcja	Zużycie / Konsumpcja			Ogółem	Saldo debetowe
	metal	silników	samochodów		
1	2	3	4	5	6
Metalu	1	2	12	15	0
Silników	4	3	18	25	0
Samochodów	10	20	70	100	0
Ogółem	15	25	100	140	0

W rubrykach 2–4 tabeli 2 zestawione są dane o wielkościach wykorzystania metalu, silników i samochodów. Podsumowanie tych rubryk odzwierciedla wielkości sumaryczne zużycia każdego z rodzajów produkcji. W wierszach rubryki 5 zawarto wielkości sumaryczne wytwórstwa każdego z rodzajów produkcji. Dane rubryki 6 świadczą o tym, że wielkość wytwórstwa każdego z rodzajów produkcji odpowiada wielkościom zużycia tych samych rodzajów produkcji.

Jak wynika z danych tabeli 2, metal wytwarzany jest w ilościach wystarczających do produkcji silników, nadwozi i innych metalowych części samochodów [$15 > (10 + 4)$], a silniki – w ilościach dostatecznych do produkcji samochodów ($25 > 20$). Przy tym:

- ogólna wielkość zużycia metalu do produkcji samochodów wyniesie:

$$10 + 4 \cdot \frac{20}{25} + 1 \cdot \frac{4+10}{15} = \\ = 10 + 3,2 + 0,93 = 4,13 \text{ u.j.p.}$$

- ilość metalu wykorzystanego do produkcji silników na potrzeby własne wytwórcy i dla potrzeb wytwórstwa metalurgicznego wyniesie:

$$4 \cdot \frac{5}{25} = 4 - 3,2 = 0,8 \text{ u.j.p.}$$

- ilość metalu, wykorzystywanego w wytwórczości metalurgicznej bezpośrednio w procesie wytwarzania metalu:

$$1 \cdot \frac{1}{15} = 15 - (14,13 + 0,8) = 0,07 \text{ u.j.p.}$$

⁸ Metody budowy i optymalizacji BMB „P–P” przytoczone w [9, 10].

Przytoczone wyliczenia (wielkości 0,07 u.j.p.) są interesujące dla studiujących BMB także i z tego powodu, że pokazują, jaka część wytwarzanej produkcji z ogólnych jej wartości dla diagonalnych elementów BMB wykorzystywana jest w produkcji własnej.

Jak wynika z przytoczonego przykładu, w ogólnej wielkości wytworzonej produkcji (140 u.j.p.) wartość zużytego metalu ($15 = 14,13 + 0,8 + 0,07$) uwzględnia się nie trzykrotnie, jak straszą autorzy podręcznika [9], a tylko jeden raz i w tej wielkości (15 u.j.p.), w jakiej metal został wytworzony.

Każda z części wykorzystywanego produktu w końcowym wyniku uczestniczy w wytworzeniu tylko jednego rodzaju innej produkcji. Dzieje się tak za sprawą wymiany każdej części wykorzystywanego produktu na równoznaczną (co do wartości) część wytwarzanego na jej bazie produktu. Proporcje wymiany (w wyrażeniu bezwzględny) w każdym z rodzajów wytwarzanej produkcji przytoczone są dla każdego rodzaju produkcji (rubryki 2–4, tab. 2), a sam fakt stuprocentowej wymiany produkcji świadczy o tym, że cała wytwarzana przez trzy zakłady produkcja jest finalna.

Na tej podstawie można twierdzić, że dowolna produkcja, wytwarzana przez podmioty wytwórcze, zalicza się do kategorii popytu finalnego, jeśli wielkości jej wytwarzania są podyktowane popytem i realizowane w ramach owego popytu.

Z danej sytuacji wynika również, że:

- produkcja wytwarzana w wielkościach przewyższających popyt nie powinna mieć ceny rynkowej. Realizacja takiej produkcji na rynku towarów i usług możliwa jest tylko po obniżeniu cen rynkowych. Rozpatrywanie produkcji w cenach rynkowych prowadzi do zawyżenia wskaźników PG i PKB;
- w optymalnie zbilansowanym systemie produkcji społecznej nie ma miejsca na wytwarzanie produkcji, na którą nie ma popytu;
- nieuzasadnione ograniczenie nomenklatury produkcji popytu finalnego, uwzględnianej przy określeniu PKB, prowadzi do systematycznego zaniżania wielkości wytwarzanej produkcji.

Tak na przykład, według opinii kolegów ekonomistów z publikacji [9], dla rozpatzonego w tabeli 2 przypadku, wielkość wytworzonego przez trzy zakłady PKB wyniosłaby nie 140 u.j.p., a tylko 70 u.j.p. Odnosząc pozostałe 70 u.j.p. do produkcji ZP, opracowujący ESA w pełni upodobnili się do fizjokratów z XVIII w., którzy określali to, jako produkcję „bezpłodnej” lub „sterylnej” klasy.

6. Metodologicznie nieuzasadnionym jest włączenie do wielkości wytworzonego PKB przyrostu nakładów na produkcję i określenie tych nakładów w cenach rynkowych.

Zgodnie z ESA, bazą dla obliczenia PKB jest wskaźnik PG, który oprócz danych o wielkości realizowanej produkcji w cenach rynkowych zawiera wartościową ocenę zmiany zapasów gotowej produkcji, półfabrykatów i niezakończonych produkcji.

Oczywiste jest, że ocena wartościowa zmiany zapasów niezakończonych produkcji, półfabrykatów i gotowej produkcji świadczy tylko o zmianie nakładów wytwórców, a nie dochodów. W księgowości zapasy tych rodzajów produkcji oblicza się według kosztów własnych i odnosi do kategorii środków obrotowych przedsiębiorstw, a ich zmianę – do przyrostu lub zmniejszenia nakładów na produkcję.

Tych rodzajów produkcji nie realizuje się na rynku i nie wychodzą one poza ramy zakładów, dlatego włączenie ich w skład produkcji ZP i PF gałęzi doprowadza do zawyżenia wielkości PG ogółem i PKB w szczególności.

Według danych GUS średnioroczny przyrost zapasów środków obrotowych wynosi ok. 5% nominalnej wielkości Ak.b.

Wynika z tego, że dla wyeliminowania możliwości sumowania nakładów z wynikami (dochodów z wydatkami) za metodologicznie prawidłowe należy uznać wyliczenie PKB tylko na podstawie zrealizowanej (zużytej) produkcji. To pozwoli nie tylko na prawidłowe odzwierciedlenie przyrostu realnego narodowego majątku kraju, ale i wielkości społecznie niezbędnych nakładów pracy zużytych do tych celów.

Co się tyczy planowanych wielkości wytwarzania poszczególnych rodzajów produkcji i społecznie niezbędnych nakładów pracy na ich wytworzenie, to należy je określić na podstawie dokładnych badań marketingowych.

7. Nie można zgodzić się z wykorzystaniem przy ocenie PKB proponowanych w ESA konstrukcji cen rynkowych. Zgodnie z ESA (p. 3.19) definicja ceny ekonomicznie uzasadnionej danego produktu określana jest częściowo w odniesieniu do jednostki instytucjonalnej, która wytworzyła ten produkt (p. 3.27–3.40). Na przykład, zgodnie z przyjętą konwencją, wszystkie wyroby i usługi wytworzone przez jednostki wyłącznych właścicieli oraz spółki nie posiadające osobowości prawnej należące do gospodarstw domowych i sprzedane innym jednostkom instytucjonalnym, są sprzedane

po cenach ekonomicznie uzasadnionych tylko wtedy, gdy przychód ze sprzedaży pokrywa ponad 50% kosztu produkcji.

Można dodać, że po cenach na poziomie kosztów działalności bieżącej jest szacowana produkcja globalna nierynkowa w sektorze instytucji rządowych i samorządowych oraz produkcja globalna w sektorze instytucji niekomercyjnych.

Co za tym idzie, wykorzystywane w ESA konstrukcje cen są przyczyną zniekształcenia wielkości rynkowej ocenianego PKB.

Ponadto, dla zaliczenia PKB w cenach rynkowych do wartości PG podanej w cenach bazowych należy: 1) dodać podatki od produktów pomniejszone o dotacje do produktów; 2) odjąć marżę handlową i transportową wszystkich jednostek instytucjonalnych. Jednak rachunek produkcji (C1) nie przewiduje korekty według p. 2).

Z tego powodu jest też niemożliwe zaliczyć PKB w cenach rynkowych.

8. Wykorzystywane metody obliczania PKB.

Zgodnie z p. 8.89 w [2] PKB w cenach rynkowych może być zdefiniowany trzema sposobami:

- a) jako pozycja bilansująca rachunku produkcji gospodarki ogółem;
- b) jako suma końcowego popytu krajowego (końcowego wykorzystania wyrobów i usług przez krajowe jednostki instytucjonalne, tj. spożycia i akumulacji brutto) plus eksport i minus import wyrobów i usług;
- c) jako suma dochodów na rachunku tworzenia dochodów gospodarki ogółem (koszty związane z zatrudnieniem, podatki związane z produkcją i importem pomniejszone o dotacje, nadwyżka operacyjna brutto oraz dochód mieszany gospodarki ogółem).

Jednakże:

- sposób „a)” przewiduje określenia PKB w postaci różnicy (PG – ZP), która, jak już zauważono, nie może być podstawą dla zaliczenia PKB, ponieważ wskaźnik PG nie zawiera produkcji importowanej;
- sposób „b)” zawiera niedostatek sposobu „a)”;
- sposób „c)” nieprzydatny z powodu tego, że przytoczone składniki wartości dodanej (koszty związane z zatrudnieniem, podatki związane z produkcją i importem pomniejszone o dotacje, nadwyżka operacyjna brutto oraz dochód mieszany gospodarki ogółem) nie posiadają cen rynkowych.

Wynika z tego, że aktualna metodyka ESA nie podaje sposobów poprawnego obliczenia PKB i PF.

9. Wykorzystanie w ESA bilansujących pozycji i przewaga podaży w obliczeniach wskaźników wielkości wytwórstwa.

Jako podstawową metodę obliczenia nakładów i wyników w ESA deklaruje się metodę bilansową, zgodnie z którą każdy rodzaj produkcji z jednej strony występuje jako zasób, a z drugiej – jako wykorzystanie tego zasobu.

Specyfiką przyjętej w ESA metody bilansowej jest obecność bilansującej pozycji jako sumy podaży minus sumy ich wykorzystania.

Tak więc, na przykład dla rachunku produkcji (C1) pozycją bilansującą jest produkt krajowy brutto (wskaźnik PKB).

Wskaźnik PKB występuje jako suma podaży (przychodów) na rachunku tworzenia dochodów (C2), dla którego pozycją bilansującą jest nadwyżka operacyjna brutto (zysk brutto). Z kolei wielkość – nadwyżka operacyjna brutto – występuje jako suma podaży (przychodów) na rachunku podziału pierwotnego dochodów (C3) i tak dalej...

Dany błąd w określeniu PKB jest natomiast przyczyną błędów obliczeń na innych rachunkach ESA (w wartościach pozycji bilansowych).

Podstawowe ekonomiczne wskaźniki kraju określane są według zasady salda i służą jako „bilansowanie”, a nie obliczanie bezpośrednie. To z kolei oznacza, że żadnemu z tych wskaźników nie należy wierzyć i na ich podstawie oceniać wielkości przyrostu majątku kraju, efektywności ekonomicznej prowadzonej w kraju polityki innowacyjnej i inwestycyjnej lub realizować planowania i prognozowania ekonomiki kraju.

Co więcej, brak oficjalnej metodyki i korekty „pozycji bilansowych” grozi tym, że wyników przeprowadzonej „korekty” nie można skontrolować (odtworzyć).

Inną cechą ESA jest to, że pozycje bilansujące zawsze korygują „popyt” pod „podaż”, a nie „podaż” pod „popyt”, co byłoby bardziej logiczne. Rzeczywiście, presumpcje podaży w polityce rozwoju ekonomicznego kraju należy oceniać, jako poważną wadę polityki ekonomicznej. Objawem obecności takiej tendencji jest uwzględnienie w BMG (tab. 1) wielkości produkcji wytworzonej, a założeniem metodologicznym – wypowiedzi typu: „podaż określa popyt”.

Wynika z tego, że metodologicznie bardziej prawidłowa byłaby rezygnacja z pojęcia „finalnego wyniku” procesu produkcyjnego według nomenklatury objętej wskaźnikiem PKB i zastąpienie wszystkich rodzajów „produkcji finalnej” synonimami, którymi są: „zrealizowana produkcja” i „użyta produkcja”.

Produkcją finalną dla każdego wytwórcy należy nazywać produkcję zrealizowaną na rynku towarów i usług, gdyż niezrealizowana produkcja – to zaledwie nieuzasadnione nakłady wytwórców. U podstawy obliczenia planowanych wielkości produkcji finalnej powinien leżeć wszechstronny marketing potrzeb kraju.

Podsumowanie

Analiza przedstawionych w niniejszej pracy metodologicznych niedociągnięć wskaźnika PKB w ESA pokazała, że treść i metodyka określenia głównego wskaźnika ekonomicznego kraju wymagają poważnych zmian.

Sens tych zmian polega na stworzeniu nowego wskaźnika do określenia ogólnej wielkości tworzono-ego majątku kraju i jego przyrostów, określeniu sposobów jego planowania i optymalizacji, a także zniesieniu możliwości utożsamiania pojęcia „produkcja” z pojęciem „nakłady produkcyjne”, jak to ma miejsce w odniesieniu do produkcji ZP.

Tylko wielkości realizowanej (zużytej) produkcji określają realny dochód brutto wytwórców i mogą być podstawą dla określenia ekonomicznej efektywności ich funkcjonowania.

Podanych wyżej przyczyn jest na tyle dużo, aby na poziomie ministerstw i wydziałów państwa podjąć zgodną decyzję o zamianie wskaźnika PKB na wskaźnik dochodu krajowego brutto (DKB), określanego przez sumaryczną wielkość dochodu z realizacji produkcji wytwarzanej przez wszystkie krajowe podmioty działalności gospodarczej.

Podstawą planowania i optymalizacji wartości nowego wskaźnika DKB powinny stać się BMB „Podaż–Popyt” produkcji i metody ich optymalizacji [10, 11], mające zastąpić wykorzystywane w ESA BMB „Wejście–Wyjście” W. Leontiewa.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na wskaźnik produktu narodowego brutto (PNB). Zgodnie z działającą metodologią PNB przyjęto określać dodaniem do PKB płatności transferowych i dochodów (dywidend, odsetek, wynagrodzenia, rent), otrzymywanych przez sektory – rezydentów danego kraju w innych krajach i odjęcia analogicznych dochodów przedsiębiorców zagranicznych w rozpatrywanym kraju. Ponieważ te korekty PKB nie mają żadnego odniesienia do pojęcia „produkcji” i zmiany jej wielkości, celowe jest przy dodaniu ich do DKB określenie nowego wskaźnika nazwą „dochód narodowy brutto” (DNB), zachowawszy metodykę obliczania transferów.

Przytoczone innowacje metodologiczne są realne do wdrożenia w stosunkowo krótkim czasie i przy niewielkich kosztach. Jednak istotne dla

praktyki znaczenie może mieć zmiana sposobu myślenia dotycząca pojęcia produkcji, jako wyników dodatnich działalności: inwestycyjnej i innowacyjnej.

Produkcja m.b. przyniesie dodatnie wyniki tylko, jeżeli jej wytwarzanie jest wywołane popytem. Nakłady kapitału większe od popytu przynoszą straty.

Produkcja – to zawsze wyniki kapitału użytego, a wytwarzanie produkcji jest procesem połączenia kapitału różnego typu.

Import – to zużycie kapitału zewnętrznego.

Gałęzi – to grupy kapitału używanego do osiągnięcia wspólnych celów. Wtedy BMG będzie nosić nazwę „Bilans przepływów kapitałowych”.

Bibliografia

1. СЕРЕБРЯКОВ Г.П.: Опыт построения динамической межотраслевой равновесной модели Российской экономики. См.: http://www.macroforecast.ru/doc/ser00_1.doc.
2. Europejski System Rachunków. ESA 1995.
3. ZIENKOWSKI L.: Rachunki narodowe wczoraj, dziś i jutro. GUS. Rachunki narodowe. Wybrane problemy i przykłady zastosowań (pod red. Mariusza Plicha). Uniwersytet Łódzki. Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny. Łódź 2007.
4. Główny Urząd Statystyczny. Studia i analizy statystyczne. Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych 2000–2006. Warszawa, Lipiec 2008. www.stat.gov.pl.
5. LADA K.: Znaczenie rachunków narodowych w analizach ekonomicznych. GUS. Departament Rachunków Narodowych. 2008.
6. KARGANOV S.: Nieprawidłowości informacyjne bilansów międzybranżowych „wejście–wyjście”. Zeszyty Naukowe Akademii Morskiej w Szczecinie, 2007, nr 12(84), 59–74.
7. KARGANOV S.: Osobliwości planowania bilansów międzybranżowych „wejście–wyjście” i ekonomiczno-matematycznego modelu W. Leontiewa. Zeszyty Naukowe Akademii Morskiej w Szczecinie, 2007, nr 12(84), 75–94.
8. КАРГАНОВ С.А.: Геополитическая оценка национального богатства. Санкт-Петербург, „Геополитика и безопасность”, 2009, №2-3 (6–7).
9. Национальное счетоводство: Учебник. – 3-е изд. / Под ред. Б.И. Башкатова. – Финансы и статистика, 2005.
10. KARGANOV S.: Metodologia zbudowania i optymalizacji bilansów międzybranżowych „Popyt–Podaż” produkcji (BMB „P–P”). Prace Wydziału Inżynieryjno-Ekonomicznego Transportu, Zeszyty Naukowe Akademii Morskiej w Szczecinie, 2008, nr 16(88), 32–38.
11. KARGANOV S.: Budowa optymalnych bilansów BMB „P–P” i ich wykorzystanie przy rozwiązaniu problemów zarządzania. Prace Wydziału Inżynieryjno-Ekonomicznego Transportu, Zeszyty Naukowe Akademii Morskiej w Szczecinie, 2008, nr 16(88), 39–47.

Recenzent:

*prof. dr hab. Stanisław Flajterski
Uniwersytet Szczeciński*